

Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo

X Coloquio de Geografía Rural de España.

Lleida, del 25 al 29 de setembre de 2000

David Pavón Gamero

Universitat de Girona. Secció de Geografia
Plaça Ferrater i Móra, 1. 17071 Girona (Spain)
david.pavon@udg.es

Data de recepció: novembre 2000

Data d'acceptació: desembre 2000

Resum

Entre els dies 25 i 29 de setembre de 2000 va tenir lloc, a la Universitat de Lleida, el *X Coloquio de Geografía Rural de España*, organitzat pel Grup de Treball de Geografia Rural de l'Associació de Geògrafs Espanyols (AGE) i el Departament de Geografia i Sociologia de l'esmentada universitat. L'objectiu bàsic del col·loqui era reflexionar al voltant de les transformacions i permanències que afecten els espais rurals espanyols davant del canvi de segle.

Paraules clau: espai rural, geografia rural, Lleida, transformacions, permanències.

Resumen. Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo. X Coloquio de Geografía Rural de España. *Lleida, del 25 al 29 de septiembre de 2000*

Entre los días 25 y 29 de septiembre de 2000 tuvo lugar, en la Universitat de Lleida, el *X Coloquio de Geografía Rural de España*, organizado por el Grupo de Trabajo de Geografía Rural de la Asociación de Geógrafos Españoles (AGE) y el Departamento de Geografía y Sociología de dicha universidad. El objetivo básico del coloquio era reflexionar sobre las transformaciones y permanencias que afectan a los espacios rurales españoles ante el cambio de siglo.

Palabras clave: espacio rural, geografía rural, Lleida, transformaciones, permanencias.

Resumé. Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo. X Coloquio de Geografía Rural de España. *Lleida, 25 au 29 septembre 2000*

Du 25 au 29 septembre 2000 s'est tenue, à l'Universitat de Lleida, le *X Coloquio de Geografía Rural de España*, organisé par le Groupe de Travail de Géographie Rurale de l'Association des Géographes Espagnols (AGE) et le Département de Géographie et Sociologie de cette université. L'objectif essentiel du colloque fut réfléchir autour les changements et permanences que ont lieu aux espaces ruraux espagnols face au nouveau siècle.

Mots clé: espace rural, géographie rurale, Lleida, changements, permanences.

Abstract. Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo. X Coloquio de Geografía Rural de España. *Lleida, 25th-29 th September 2000*

From 25th to 29th September 2000 took place, at the Universitat de Lleida, the *X Coloquio de Geografía Rural de España*, organised by the Study Group on Rural Geography of the Association of Spanish Geographers (AGE) and the Department of Geography and Sociology of this university. The main goal of this congress was to think on changes and permanences taking place in Spanish rural spaces on the edge of the new century.

Key words: rural space, rural geography, Lleida, changes, permanences.

Entre els dies 25 i 29 de setembre de 2000 es va portar a terme, a la Universitat de Lleida, el *X Coloquio de Geografía Rural de España*, organitzat, conjuntament, pel Grup de Treball de Geografia Rural de l'Associació de Geògrafs Espanyols (AGE) i el Departament de Geografia i Sociologia de l'esmentada universitat. En aquesta ocasió, el col·loqui duia com a títol *Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo*. Era un títol que, a judici dels propis organitzadors, volia reflectir el context de transformacions, cada cop més evident, que s'està vivint a les àrees rurals a nivell de tot l'Estat. Les pautes en les transformacions que afecten el món rural fan que s'incrementin, encara més, les diferències i els contrastos entre aquest tipus d'espais. La pluralitat en els comportaments fa que, mentre que unes zones continuen patint els efectes d'una manca de dinamisme social i econòmic amb tot el que això implica, d'altres assisteixen a una diversificació més gran en les activitats que s'hi desenvolupen. Un dels indicadors més palpables de la situació que travessa cada zona específicament és l'evolució en el nombre d'habitants. Enfront d'uniques àrees que no es deslliuren d'una persistent tendència al despoblament, se'n troben d'altres que experimenten un relatiu ressorgiment demogràfic. Aquests canvis, lluny de ser inèdits, són molt similars als observats, amb alguns anys de diferència, a d'altres països industrialitzats del nostre entorn.

Des del punt de vista dels propis organitzadors, els nous processos que es constaten als espais rurals poden explicar-se per la conjunció de tres factors fonamentals. Primerament, pel grau de transformació assolit per les estructures econòmiques; en segon lloc, per la funció que tenen aquestes estructures en la formació social en què s'insereixen i, finalment, per la intensitat de les relacions que s'han establert entre aquests territoris i el món urbà.

Així doncs, el col·loqui s'organitzà amb l'objectiu primordial de reflexionar al voltant dels canvis i les permanències dels espais rurals espanyols a tombant del segle XXI. Una reflexió que no volia deixar de banda els controvertits i cobejats processos de globalització econòmica i d'internacionalització en les decisions polítiques, els quals tenen una traducció directa en l'esdevenidor del món rural. Malgrat que l'àmbit d'estudi es va centrar a nivell estatal, també es compararen aquests processos emergents amb els que s'observen a la resta de la Unió Europea i a l'Amèrica Llatina.

Amb aquest preàmbul a la mà, és fàcil d'entendre l'estructura tant formal com temàtica que es donà al col·loqui. Deixant de banda els aspectes més protocol·laris (inauguració i clausura), el col·loqui es va organitzar a partir de quatre grans ponències subdividides en deu àrees temàtiques. Cadascuna d'aquestes ponències comptà amb un ponent responsable de fer una dissertació introductòria i d'uns relators encarregats de l'elaboració d'una síntesi comentada de les comunicacions presentades per a cada àrea temàtica. La tasca efectuada pels relators ocupà la major part del temps d'aquest col·loqui. En total, l'esdeveniment aplegà cent setze comunicacions. D'acord amb el context que caracteritza l'espai rural a l'actualitat, a les quatre ponències i a les seves àrees temàtiques respectives es va incidir especialment en aspectes de pes que estan marcant molt accentuadament aquesta tipologia de territoris. Se'n pot destacar: el debat entre el productivisme i el postproductivisme agrari; les noves funcions socioeconòmiques i mediambientals dels espais rurals, i les polítiques de planificació i de desenvolupament rurals.

La primera ponència portava com a títol «Reflexiones en torno al modelo productivista de la agricultura y de la ganadería». A la intervenció del ponent, Nick Evans (Universitat de Worcester, Regne Unit), es va fer un repàs històric de l'aposta pel productivisme que realitza Europa a partir de l'acabament de la Segona Guerra Mundial (1945), dels trets prou coneguts que definiren aquesta aposta, de les seves conseqüències positives i negatives i del replantejament que es fa del model a partir de la segona meitat de la dècada de 1980. A la seva ponència s'examina com s'ha teoritzat la *transició postproductivista*, prenent com a exemple el cas del Regne Unit i contraposant parelles de conceptes com ara intensificació-extensificació, concentració-dispersió i especialització-diversificació.

A aquesta primera ponència es presentaren disset comunicacions dividides entre tres àrees temàtiques: «El papel del regadío en la modernización de la agricultura» (cinc comunicacions), «La industrialización de las producciones ganaderas» (cinc comunicacions) i «Los límites de la intensificación de las producciones agrícolas» (set comunicacions).

La segona ponència, «Las "nuevas" funciones socioeconómicas y medioambientales de los espacios rurales», va anar a càrrec de Josefina Gómez Mendoza (Universidad Autónoma de Madrid). A través d'aquesta ponència es va voler abordar la nova dimensió territorial que estan adquirint els espais rurals, tant a nivell europeu en general com espanyol en particular. A partir dels anys seixanta, amb la modernització del sector agrari, les activitats pròpies d'aquest àmbit s'emancipen de la tradicional dependència que havien tingut respecte al territori. Amb l'arribada dels anys noranta, i observats els efectes d'aquesta modernització, s'intensifiquen les veus que clamen per un retorn del sector primari al territori que els sustenta. Per oferir una dada, es considera que un 75% del territori espanyol el gestiona un sector primari que cada cop ocupa menys treballadors. Així, el problema agrari passa a ser, també, un problema territorial. A la intervenció de la ponent s'analitzaren algunes de les actuacions que s'han intentat tirar endavant per pal·liar aquesta qüestió i es remarca,

igualment, que les noves funcions, tant socials com econòmiques i ambientals, que se li demanen al medi rural poden ser les claus per a noves activitats que siguin capaces de gestionar territori.

A aquesta segona ponència es presentà la quantitat més elevada de comunicacions, amb un total de quaranta-set. Es repartiren en quatre àrees temàtiques: «Impacto del turismo, de las actividades recreativas y del fenómeno residencial en las áreas rurales» (vint-i-cinc comunicacions), «El debate en torno a las agriculturas alternativas» (tres comunicacions), «El papel de la protección de los espacios naturales en el desarrollo de los espacios rurales» (set comunicacions) i «La mujer y la reestructuración del mundo rural» (dotze comunicacions).

Respecte a la tercera ponència, «Políticas de planificación y de desarrollo de los espacios rurales», es va comptar amb la participació de Milagros Alario (Universidad de Valladolid). La ponent va fer una anàlisi retrospectiva de les polítiques d'intervenció efectuades als espais rurals espanyols des de finals del segle XIX. Des del seu punt de vista, quedar-se només amb les intervencions que s'han implementat els darrers anys és caure en un reduccionisme que no contribueix a explicar aquests espais. Els tipus d'intervenció han anat modificant-se paral·lelament a la manera d'entendre què és el desenvolupament rural. La part més significativa de la ponència es va centrar en les repercussions que ha tingut la política agrària comuna (PAC) i, més específicament, en les iniciatives derivades de la reforma dels fons estructurals de 1988, amb la irrupció estrella del programa LEADER (Lligam entre Activitats de Desenvolupament de l'Economia Rural). S'hi fa un balanç dels efectes que ha tingut aquest programa sobre les àrees que se n'han beneficiat i de quins són els replantejaments que s'estan fent per al període 2000-2006.

Les tres àrees temàtiques de la tercera ponència també van tenir una nodrida representació pel que fa al nombre de comunicacions presentades, amb un total de trenta-sis. Segons l'àrea temàtica, es repartiren de la manera següent: «Las políticas de desarrollo rural: evaluación de resultados y debate en torno a sus orientaciones futuras» (vint comunicacions); «La planificación y la ordenación territorial en las áreas rurales» (onze comunicacions) i «Las políticas medioambientales en los espacios rurales» (cinc comunicacions).

Finalment, la quarta ponència, «La "modernización" agraria y el desarrollo rural en América Latina», es dedicà als canvis que s'estan produint al sector agrari llatinoamericà. Aquesta ponència no va incloure cap àrea temàtica concreta i definida, si bé bona part de les quinze comunicacions que s'hi van presentar estaven relacionades amb el desenvolupament rural i les transformacions que han tingut lloc en regions determinades de l'Amèrica Llatina. Se'n poden recalcar les cinc comunicacions centrades en àrees del Brasil, les tres provinents de Xile o les dues de Perú, Mèxic i Argentina. Aquesta ponència es va complementar amb la conferència «Los paradigmas del desarrollo rural en Latinoamérica», pronunciada per Cristóbal Kay (Universitat de Sussex, Regne Unit).

Les quatre ponències que donaren contingut al col·loqui es varen complementar amb una conferència inaugural i amb una taula rodona que va cloure l'esdeveniment. La conferència inaugural, «El mundo rural ante el nuevo siglo: retos y desafíos», va ser impartida per la professora Jacqueline Bonnamour de la Universitat de la Sorbona I (París). La seva, va ser una intervenció generalista que va servir per emmarcar el que seria l'àmbit d'estudi i reflexió durant els quatre dies de col·loqui. Qüestions com què és el món rural avui dia, quin serà el desafiament per a aquest món en el segle XXI o com han operat les modificacions que s'han produït fins ara centraren la major part de la seva dissertació.

No menys interessant va ser la taula rodona que posà punt i final a la trobada. Sota l'encapçalament «El desarrollo rural en España: ¿para qué?, ¿para quién? y ¿por quien?» s'aplegaren vuit membres en representació de col·lectius diversos: l'Administració autonòmica, els sindicats agraris, uns quants responsables de la iniciativa LEADER i la universitat. En aquesta taula cada component va plantejar el que era i el que havia de ser, des de la seva perspectiva, el desenvolupament rural. Les diverses intervencions van posar de manifest actuacions fetes, polítiques implementades, valoracions sobre programes, crítiques a resultats i incerteses i neguits davant del futur, entre d'altres aspectes.

L'escenari on es va desenvolupar el col·loqui, la ciutat de Lleida, va servir de marc privilegiat per portar a terme diverses sortides de camp per constatar, sobre el terreny, les mutacions que s'han donat en un espai tan eminentment agrari com el del Pla de Lleida. A través del recorregut efectuat pel sector occidental del Segrià es va fer una aproximació al que conforma un espai agrari altament desenvolupat que té com a epicentre la capital. És una zona on coexisteixen des de grans explotacions altament tecnificades fins a unes altres de molt més petites i familiars basades en el conreu de regadiu. A la sortida es va visitar Gimennells, un poble de colonització del primer franquisme que es comença a construir, a partir del no-res, a la dècada dels quaranta. Igualment, es va recórrer l'enclavament productiu vitivinícola de Raïmat, pertanyent a una de les principals empreses agroindustrials catalanes (Codorniu), que conté, també, un poblat nascut de la colonització d'aquesta gran finca a partir de 1914. Durant el recorregut es van rebre les oportunes explicacions per part de professors de la Universitat de Lleida sobre el procés de colonització agrària a la zona, sobre les infraestructures projectades i/o executades per estendre el regadiu i sobre la modernització agrària del Pla de Lleida.

Una altra visita duta a terme durant el col·loqui va ser la que es va fer a la Fira Internacional Agrària de Sant Miquel, instal·lada durant aquells dies a Lleida. Com a contrapunt, cal dir que va ser precisament un conflicte relacionat amb el sector primari el que no va permetre realitzar l'activitat programada per al darrer dia de l'esdeveniment. En efecte, el bloqueig de les principals carreteres d'accés a Lleida per part d'agricultors davant la pujada continuada dels preus dels carburants va obligar a suspendre un recorregut

pels espais rurals de la Catalunya interior (comarques com les Garrigues, l'Urgell i la Segarra).

Malgrat que és difícil valorar les repercussions pràctiques que poden arribar a produir col·loquis com el celebrat a Lleida, el que sí és cert és que la pretensió de reflexionar, des de la geografia, al voltant de les permanències i transformacions que s'estan donant al món rural va ser un objectiu que es va aconseguir sobradament.